

Att bevara genom att använda

Utredning om Svenska kulturfondens
renoveringsbidrag

Svenska
kulturfonden

Sebastian Gripenberg

Att bevara genom att använda

Utredning om Svenska kulturfondens
renoveringsbidrag

Sebastian Gripenberg

Svenska kulturfonden

Svenska kulturfonden beställde i slutet av år 2018 en utredning om hur fondens renoveringsbidrag har fungerat, dels ur bidragsmottagarnas och dels ur finansiärens perspektiv. Sebastian Gripenberg fick uppdraget att sammanställa en rapport.

Kulturfonden riktar ett varmt tack till författaren. Författaren ansvarar för innehållet och formuleringarna i rapporten.

Layout: Lena Malm

ISBN 978-952-7263-08-2

ISSN 1235-9203

Tryck: Print Mill

Helsingfors 2019

Innehåll

1. Inledning	3
2. Föreningshusen i Finland	5
3. Kulturfondens renoveringsbidrag och utredningsuppdraget	8
4. Enkätundersökningen	10
5. Fördjupande intervjuer	28
6. Andra finansiärer, andra perspektiv	32
7. Frågor om beskattning	38
8. Slutsatser, förslag och sammanfattning	41
Källor	51

1. Inledning

Den här utredningen granskar Svenska Kulturfondens renoveringsbidrag för föreningshus. För varje förening som befinner sig i den lyckliga omständigheten att den äger ett eget hus är det en självklar uppgift att hålla huset i så gott skick som möjligt.

Ett vanligt problem, som den här utredningen visar, är ofta pengar. Det kan allmännyttiga finansörer hjälpa till med. Kunskap och engagemang måste föreningarna stå för. Kulturfondens och andra finansörers bidrag spelar en väsentlig roll i att förvalta den här delen av det finlandssvenska civilsamhällets infrastruktur. Bidrag för renovering av föreningshus kan låta som en trist och tämligen teknisk fråga, men skenet bedrar i så fall – temat berör kärnan i det fria medborgarsamhället – hur insatser på frivillig basis förverkligas.

Trots att de flesta föreningar fungerar helt och hållet med hjälp av frivilliga och obetalda krafter och enligt lag är förbjudna att syssla med ekonomisk verksamhet som inte sammanhänger med syftet, behövs det också pengar för att de frivilliga hjulen ska snurra. Hus kostar alltid, oberoende om de används dagligen eller alltid står tomma.

Finland har ett utvecklat civilsamhälle med föreningar för så gott som varje tänkbart syfte. För all verksamhet som inte kan ske under bar himmel – något som ytterligare försvåras av klimatet i vårt land – behövs det någon form av utrymme. Betydelsen av ett eget hem är fundamental för organisationer. Beroende på föreningens verksamhet är tillgången till ett eget utrymme en avgörande faktor för föreningens framgång och framtid.

En egen lokal eller ett hus är en tillgång för verksamheten, ett utrymme som kan fyllas med enbart fantasin som gräns och samtidigt en ekonomisk tillgång. De flesta föreningar med egna utrymmen samlar medel genom att i olika mån hyra ut utrymmen till andra föreningar, kommuner, församlingar, företag och privatpersoner. En egen lokal bidrar också till att strukturera verksamheten – den möjliggör samtidigt som den ställer gränser och krav. Huset eller lokalen uppställer en agenda för organisationen. Föreningshuset är samtidigt en viktig källa till traditioner, i många fall inte enbart för för-

eningen utan för det omkringliggande närsamhället. Det är en fysisk markering av föreningens existens; en identitetsmarkör och stolthet för föreningen – ett ansvar som ska förvaltas för framtiden.

Jag vill rikta ett varmt och uppriktigt tack till alla personer som med tålamod och insikt har besvarat mina mångförgrenade frågor om renoveringar, finansiering och föreningsverksamhet. Deras synpunkter är grunden för den här utredningen, men slutsatserna har dragits av undertecknad och för dem ansvarar jag allena. Jag vill också tacka Svenska Kulturfonden för möjligheten att få genomföra den här utredningen.

Helsingfors, 27.6.2019

Sebastian Gripenberg

2. Föreningshusen i Finland

2.1 Upptakten

Den äldsta fortfarande verksamma föreningen i Finland är grundad 1790. Föreningar grundades under hela 1800-talet i Finland, men föreningslivet i bredare mening började expandera under årtiondena före sekelskiftet 1900. Det gamla ståndssamhället hade levt ut sin tid och ett nationellt uppvaknande präglade Finland då nya samhällseliga institutioner snabbt utvecklades.

De första föreningarna av det som senare blev de stora folkrörelserna var idrottsföreningar och idrottsrörelsen är fortsättningsvis idag den största folkrörelsen i Finland. Men samtidigt under årtiondena före och efter år 1917 grundades frivilliga brandkårer, nykterhetsföreningar, ungdomsföreningar, bildningsorganisationer, marthaföreningar, arbetarföreningar, kvinnoföreningar och mycket, mycket mer. Det fanns en social beställning på verksamhet och insatser. Det var under de här årtiondena som föreningshusinstitutionen uppstod och spred sig. Det äldsta föreningshuset anses vara Laitilan Kulttuuriseura Walos hus i Letala, som är byggt år 1886.

Den första svenskspråkiga ungdomsföreningen (uf) grundades 1888 i Malax. Under årtiondena fram till Vinterkriget grundades inte mindre än 327 uf-föreningar. Under den här tiden byggdes åtminstone 218 föreningshus enbart inom den finlandssvenska ungdomsföreningsrörelsen. Den här kraftfulla aktiviteten låter mot bakgrund av dagens tal om utdöende föreningar häpnadsväckande. I SFV-kalendern 1938, året då uf-rörelsen firade 50-årsjubileum skrev Helmer Wahlroos om rörelsens första år¹:

”Underbar var entusiasmen, nästan förskräckande verksamhetsviljan och tjuvande naiv framtidstron och optimismen. Där sitter vid ordförandebordet en

1 Wahlroos, H. (1938). Den finlandssvenska ungdomsrörelsen. SFV-kalendern 1938. Svenska Folkskolans Vänner. Helsingfors.

ung man, [...]. En flicka, senaste vår utdimitterad från folkhögskolan, skriver protokollet med stora kalligrafiska bokstäver. Och framför på bänkarna sitter en skara ungdomar, ivriga, entusiastiska, färdiga att börja med någonting.

– Hur skulle det vara att bygga ett hus? framkastar ordföranden som slutpoäng till en diskussion om lokalfrågan.

– Jo, jo, ropar man från bänkarna.

– Är detta föreningens beslut? frågar ordföranden utan att darra på rösten.

– Jo, jo, kommer det enhälligt till svar.

– Så bygger vi då. Hur stor är kassan? frågar ordföranden.

Kassören – stiger upp och berättar att i kassan finns ungefär 1000 mk. Men tomt få vi gratis och stock och större delen av arbetskraften. Här ska bli många talkon!”

Wahlroos skriver att detta inte var någon fantasi, att skildringen i huvuddrag är ett citat ur en föreningshistorik. Det är dokumenterat att många föreningar byggde sina hus på mindre än ett år från första idé till inflyttningsfest. Alla hus byggdes förstås inte med sådan fart. Anders G. Lindqvist skriver om de här åren i *En folkrörelse väller fram* (2006): “[...] framförallt var det fråga om pengar – pengar för tomt, pengar för ritningar, pengar för byggmaterial, pengar för byggarbete. Men detta skulle visa sig vara svårigheter som ungdomsföreningarna kunde övervinna med ibland alldeles otroliga insatser av föreningens medlemmar och ortsborna. Det var talkoinsatser utan motstycke.”²

Den här historiska bakgrunden är viktig för att kunna sätta sig in i det känslomässiga landskap som ännu idag präglar de som inom sina föreningar är valda att förvalta föreningen och dess hus.

2.2 Idag

I skrivande stund finns det ungefär 100 000 registrerade föreningar i Finland. På basis av namnen är ca fem procent av de här organisationerna svenskspråkiga. Det finns uppskattningsvis 2 500 föreningshus i Finland.

2 Lindqvist, A.G. (2006). *En folkrörelse väller fram*. UF-historiskt akriks skrift nr 4. Ungdomsföreningsrörelsens stöd rf. Helsingfors.

Andelen hus som tillhör svenskspråkiga föreningar är dock betydligt högre än andelen svenskspråkiga föreningar av alla föreningar i Finland.

Det finns inte säker information om precis hur många svenskspråkiga föreningshus som finns. Enbart inom uf-rörelsen, som är den största "husägaren" bland de svenska föreningarna, finns idag ca 250 föreningshus. Till detta antal ska läggas alla de hus och samlingslokaler som tillhör marthaföreningar, frikyrkor, hembygdsföreningar, frivilliga brandkårer, lantmannaföreningar, allmänna kulturföreningar, byaföreningar och alla andra grenar av det finlandssvenska föreningsträdet.

Suomen Kotiseutuliitto (Finlands Hembygdsförbund), som idag fördelar de statliga renoveringsbidragen har i sitt ansökningsregister under åren 1986–2018 antecknat 2 855 ansökningar. Av dessa har 82 procent varit av finskspråkiga föreningar och 18 procent av svenskspråkiga föreningar. Det är rimligt att anta att den här andelen i stort sett motsvarar en nedre gräns för antalet svenskspråkiga föreningshus. Föreningar på Åland kan exempelvis inte söka de här bidragen. En konservativ uppskattning är alltså att det finns åtminstone 500 föreningshus som tillhör svenskspråkiga föreningar.

Alla de här byggnaderna och fastigheterna representerar en konkret och viktig del av det finlandssvenska kulturarvet. En stor del av utrymmena har skapats med frivilliga krafter uttryckligen för att vara svenska rum och de har för sin del kunnat bidra till att göra och hålla svenskan levande i Finland.

Största delen av husen och de föreningar som använder dem är fortfarande idag beroende av frivilliga insatser för husen ska hållas levande. Husens stora antal och de mångförgrenade nätverk som existerar kring dem, både i form av aktiva medlemmar och andra föreningar som använder utrymmena är en form av finlandssvenskt kapital som det lönar sig att investera i. Vad som händer i husen, hur de förvaltas och utvecklas, i vilket skick de är och vilka möjligheter de erbjuder sina närsamhällen är alltså sammantaget en viktig finlandssvensk framtidsfråga.

3. Kulturfondens renoveringsbidrag och utredningsuppdraget

3.1 Bakgrund

Svenska Kulturfondens styrelse beslöt 26.11.2008 att införa en bidragsform med fri ansökningstid för renovering av föreningshus från och med 1.1.2009. I beslutet konstaterades att Kulturfonden tidigare har hållit en restriktiv inställning till de många förfrågningar om renoveringsbidrag olika föreningar hört sig för med. Tanken på bidrag för föreningshusrenoveringar hade väckts tidigare och bland annat diskuterats vid fondens idékonferens samma år.

I beredningen inför mötet presenterades en innovativ infallsvinkel på renoveringsbidrag. De skulle inte riktas allmänt till renoveringskostnader, på motsvarande sätt som exempelvis de bidrag som kan sökas av Hembygdsförbundet, utan uttryckligen till kostnader för arbete i samband med renoveringar. Genom den här ordningen syntes det möjligt att bidragen skulle ha maximal effekt, eftersom föreningar fortfarande skulle behöva finansiera till exempel materialkostnader med andra medel.

Under åren 2009–2018 tog Kulturfonden emot 356 ansökningar om renoveringsbidrag (se tabell 1). Av dessa beviljades sammanlagt 193 stycken eller ca 54 procent av ansökningarna. De beviljade ansökningarna representerar 120 olika föreningar. Trenden i antal ansökningar har varit på stigande sedan år 2015.

Reglerna för renoveringsbidragen är enkla: i) föreningen ska äga fastigheten, ii) huset ska vara i aktiv användning och iii) bidraget gäller arbetskostnader för fackmän. Till ansökan ska följande bilagor bifogas: en kort beskrivning av verksamheten i huset, en renoveringsplan, en lista på vilka arbetsmoment som kräver fackmän och vilken kompetens de ska ha, en konditionsgranskning gjord av en professionell och opartisk granskar och slutligen finansieringsbeslut från andra bidragsgivare. Bidragen kan för tillfället sökas

två gånger per år; i april och i september. Beslut fattas inom fyra veckor. Renoveringsbidragen får inte användas till att utföra konditionsgranskningar, till planering eller för material. Det maximala bidragsbeloppet är 10 000 euro.

Ansökningar 2009–2018			
År	Ansökningar	Avslag	Beviljade
2018	49	29	20
2017	44	23	21
2016	29	16	13
2015	23	13	10
2014	27	8	19
2013	22	8	14
2012	28	8	20
2011	32	11	21
2010	44	23	21
2009	58	24	34
Totalt:	356	163	193

Tabell 1: Antal beviljade och avslagna ansökningar om renoveringsbidrag åren 2009–2018

3.2 Uppdrag och genomförande

Hösten 2018 fattade Svenska kulturfonden beslut om att låta göra en utredning om hur renoveringsbidragen har fungerat under sin tioåriga historia. Till utredare utsågs Sebastian Gripenberg efter offertförfrågan till tänkbara kandidater.

Utredningen skulle svara på frågor om hur renoveringsbidragen har fungerat, dels ur bidragsmottagarnas och dels ur finansiärens perspektiv. Vilka är bidragsformens problem? Vilka är föreningarnas största problem i samband med sina renoveringsprojekt? Vilka effekter har renoveringsbidragen?

Påverkar de användningen av renoverade föreningshusen? Vilken struktur har renoveringsprojektens finansiering? Vilka aktörer står i dagens läge utanför bidragssystemet?

Utredningens analys grundar sig på material som har samlats in med hjälp av i) en enkät som riktades till alla föreningar som beviljats renoveringsbidrag under den undersökta perioden, ii) fördjupande intervjuer med ett urval av dem som svarat på enkäten samt iii) bakgrunds- och kontextgivande intervjuer med intressenter och relevanta aktörer. Analysen har följt den tematik som uppdraget genererat.

4. Enkätundersökningen

4.1 Allmänt

Enkäten, som bestod av sammanlagt 23 frågor, distribuerades våren 2019 av Svenska Kulturfonden till samtliga mottagare av renoveringsbidrag under åren 2009 till 2018. Under den här tiden har sammanlagt 190 ansökningar om renoveringsbidrag beviljats. Svarstiden sträckte sig från början av februari till slutet av mars. En påminnelse sändes ut då halva svarstiden gått.

Sammanlagt 57 respondenter besvarade enkäten. Andelen svar av alla beviljade ansökningar är således 30 procent. I verkligheten är antalet beviljade ansökningar högre än antalet mottagare. Svarsprocenten är med andra ord de facto högre. Åren 2009 till 2018 har 120 aktörer beviljats renoveringsbidrag. Enkätens svarsprocent är därmed 48 procent.

Enkäten uppnådde en god regional spridning:

- Österbotten 45 procent (26 svar)
- Nyland 44 procent (25 svar)
- Åboland 7 procent (4 svar)
- Åland 2 procent (1 svar)
- övriga Finland 2 procent (1 svar)

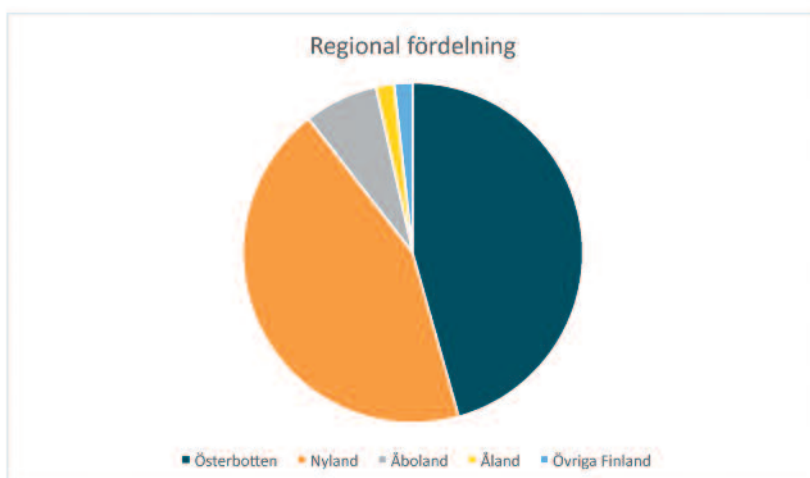

Diagram 1: Respondenternas regionala fördelning

De organisationer som besvarade enkäten representerade följande typer av föreningar:

- ungdomsförening 24 (stycken)
- hembygdsförening 15
- allmän kulturförening 7
- byaförening 3
- marthaförening 2
- psykosocial förening 2
- idrottsförening 2
- frivillig brandkår 1
- scoutorganisation 1

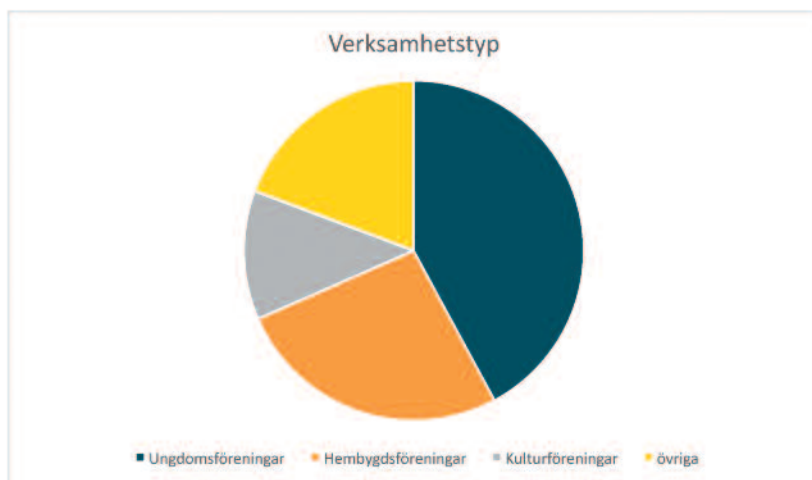

Diagram 2: Respondenternas verksamhetstyp

Enkäten bestod av öppna frågor. Det ansågs lämpligt eftersom målpopulationen är begränsad och tämligen homogen och svarens tillförlitlighet inte påverkas av exempelvis demografiska faktorer (att tillräckligt många i olika åldersgrupper osv. svarat). Den regionala spridningen på svaren är av betydelse, och kan anses satisfierad.

De som har besvarat enkäten har bemödat sig om att svara utförligt. Det måste understrykas att enkäten inte var enkel att besvara. Den omfattade 23 frågor och krävde att respondenten var insatt i föreningens renoveringsprojekt. Uppskattningsvis har det tagit respondenterna mellan 20 och 30 minuter att svara på alla frågor. De flesta av frågorna krävde fritt formulerade svar i motsats till färdiga svarsalternativ, som är lättare att besvara.

Citat ur enkätsvaren anges som kursiv text inom citattecken. Ändringar markeras med klammer medan parenteser då de förekommer är en del av citatet. Svaren har modifierats så att personuppgifter och hänvisningar som kunde identifiera respondenten har utelämnats.

Frågorna som ställdes i enkäten skulle ge beskrivande uppgifter ur föreningens perspektiv om hela sekvensen av enskilda moment i arbetet med renoveringsprocessen från upptakt, till ansökan till genomförd renovering. De substantiella frågorna (som inte gällde bakgrundsuppgifter) gällde ansökningsprocessen, hur bidraget användes och uppgifter som beskriver föreningens verksamhet.

4.2 Ansökningsprocessen

Beskriv arbetsprocessen inom föreningen före ansökan gjordes? Hur länge tog det? Hur många personer var involverade?

Svaren på denna fråga var hos så gott som alla respondenter genomgående bland de längsta som gavs i enkäten (endast ett svar "vet inte"). Svaren visar att det finns vissa grundläggande mönster i hur föreningar förvaltar sina fastigheter. Det är i och för sig inte oväntat eftersom respondenterna utgör en i vissa bemärkelser relativt homogen grupp. Det är med andra ord förväntat att de interna fastighetsförvaltningsprocesserna uppvisar likheter. I praktiken flyter de olika modellerna ihop och det är vanskligt att uttala sig om hur tidsmässigt beständiga de i de enskilda fallen är. De mönster, som utgående från drivkraften i processen, kan utläsas ur svaren är följande: i) styrelsen tar ansvar, ii) den aktiva arbetsgruppen och iii) en handfull eldsjälar. Dessa behandlas härnäst för sig.

i) styrelsen tar ansvar

Styrelsen är i praktiken det centrala organet i de flesta föreningar. Föreningslagen ålägger styrelsen att omsorgsfullt sköta föreningens angelägenheter. I de här fallen är det styrelsen som följer med föreningshusets skick, bedömer renoveringsbehov, tar in offerter, gör upp ekonomiska kalkyler, utarbetar planer – ibland med hjälp av utomstående personer – och ansöker om finansiering. Detta var den vanligaste modellen bland respondenterna.

”Styrelsen gjorde besluten och talkofolket gjorde arbetet, ca 25 personer involverade”.

”Vi diskuterade det ganska länge. När vi hade gjort beslut att [renovera] började vi söka om bidrag från olika håll. Att få pengar tog ca 1 år. Hela styrelsen var involverad i arbetet.

”Efter diskussioner skrev vi ihop en projektplan [...] för fyra år framåt och den har varit grunden för arbetet. Det var ganska klart vad som borde göras och mest har det varit frågan om i vilken ordning och när och hur. Det är närmast styrelsen (fem personer) som utarbetat planen. Den första planen skrev[s] på en månad ungefär och sedan har ändringar och delplaner kommit till under årens lopp.”

”Beslöts att ansöka om understöd via [Leaderföreningen] och Kulturfonden. Ansökan till [Leaderföreningen] tog väldigt många timmar och år. [...] Det var svårt att fylla i deras ansökan och att planera projektet som helhet. Men att söka en del från Kulturfonden gick på en-två timmar. Enkelt och tydligt.”

ii) den aktiva arbetsgruppen

I den här modellen är det en permanent eller tillfällig arbetsgrupp, ibland inom styrelsen, som har det huvudsakliga ansvaret för eller tar initiativet till renoveringar i föreningshuset. Gruppen följer med föreningshusets skick, diskuterar, utarbetar planer för styrelsen och ser sedan till att planerna förverkligas. På basis av svaren verkar detta vara den minst tillämpade modellen.

”Föreningens byggnadskommitté gjorde en plan som godkändes av föreningens styrelse, eftersom lån också behövdes godkändes det hela på föreningsmöte[t].”

”Offferter begärdes in och expertutlåtanden angående renoveringen. Hela processen innan ansökan gjordes tog några veckor. 3 stycken styrelsemedlemmar var involverade.”

”Vi har en grupp på 3 personer som ansvarar för renoveringar i föreningen. Gruppen består av byggnadsingenjörer och en byggkarl. Gruppen träffas med 1–3 års mellanrum för att gå genom vad som behöver renoveras i huset och gör en konditionsgranskning. Beroende på hur stora projekt det handlar om varierar också tidsåtgången. Tillsammans samlar man ihop material som behövs till ansökan och en person sammanställer allt. För den senaste ansökan tog detta ungefär 8 timmar.”

iii) en handfull eldsjälar

Här är det i huvudsak några eller i vissa fall till och med en enda person som tar ansvar för arbetet. Det fanns några fall där exempelvis ordföranden hade relevant yrkeskompetens. Personer med särskilda färdigheter blir lätt rekryterade för uppdrag inom föreningar. Det här mönstret var det näst vanligaste. För resten av styrelsen är det en lättnad om en person kan ta ansvaret för komplicerade uppgifter, men det finns självklart frågetecken beträffande den mer långsiktiga hållbarheten.

”1 person involverad. Relativt lätt process.”

”Dåvarande ordförande ([...] [som] nu inte mera [är] medlem i föreningens styrelse pga tidsbrist) gjorde självständigt hela ansökan med hjälp av offerter av företag för arbetet. [...]”

”Planeringen av [renoveringen] påbörjades år 2016 och fortsatte under våren 2017. Sakkunniga anlitas för att göra en planering, en beskrivning och därmed också få ihop en budget för arbetet. För att kunna göra en slutgiltig planering behövde golvet öppnas för att se om konstruktionerna motsvarade det förväntade. I ett gammalt hus kan det lätt komma överraskningar i möte. Det

gjordes konstruktionsritningar och arbetsbeskrivning. I arbetet var fyra personer involverade.”

Frågan intressant eftersom det förarbete som görs inom föreningen är en nödvändig och avgörande grund för finansierarnas insatser. Föreningens kapacitet att hantera de svårigheter som sammanhänger med fastighetsförvaltningen på sikt är alltså av stor betydelse. De 56 svaren på den här frågan representerar framgångshistorier – föreningarna har identifierat problem som behöver åtgärdas, lyckats samla finansiering och genomfört arbetet. Fördelar och nackdelar med olika sätt att organisera projekten sammanfattas i tabell 2. De här föreningarnas styrka har i de flesta fall varit möjligheten att fördela arbetet på flera personer. Gruppen behöver inte vara stor utan avgörande förefaller i stället vara engagemanget för huset. Det svåraste elementet i föreningens interna förarbete är att samla finansiering, inte att identifiera behov, samt planera och organisera arbetet, vilket måste ses som ett positivt omdöme om de frivilliga krafter som leder föreningarna.

Renoveringsprojektens organisation		
Fördelar	Nackdelar	
Styrelsen	Tydlig beslutsgång	Har styrelsen behövlig kompetens?
Arbetsgrupp	Garanterar kompetens	Mer invecklad organisation
Eldsjälar	Garanterar kompetens	Sårbar

Tabell 2. Renoveringsprojektens organisation

Var det lätt eller svårt att göra ansökan? (D.v.s. att sammanställa den information som krävdes i ansökan – inte Kulturfondens ansökningssystem)

På denna fråga svarade 81 procent att det var lätt att göra ansökan, medan 19 procent uppfattade att det var svårt att sammanställa den information som Kulturfonden förutsatte i ansökningsskedet. (N=57)

Diagram 3. Var det lätt eller svårt att göra ansökan?

De föreningar som angav att det var svårt att sammanställa informationen är intressanta, eftersom en så tydlig majoritet inte upplevde problem på den här punkten. De hade inte påfallande höga kostnader för sina projekt. Förutom en respondent vars projekt kostade långt över en halv miljon euro var alla under 60 000 euro och de flesta under 20 000 euro. Drygt en tredjedel av föreningarna fanns i Österbotten och resten i Nyland. Möjliga förklaringar som kan läsas ur andra svar i enkäten är: svårigheter att engagera talkokrafter, ekonomisk osäkerhet och byråkratiska ansökningsförfaranden. Slutsatsen är ändå att Kulturfondens ansökningsförfarande är lätt ur den ansökandes perspektiv och välanpassat till målgruppens kapaciteter, särskilt i jämförelse med andra finansiärer.

Var den summa som kunde sökas av Svenska kulturfonden tillräcklig?

På denna fråga svarade 57 procent att den summa som kunde ansökas var tillräcklig, medan 43 procent ansåg att summan inte var tillräcklig. (N=57) Ifall svaret på den här frågan ställs i relation till föreningens totala renoveringskostnader finner man att de respondenter som svarade ja i medeltal hade lägre totala kostnader jämfört dem som svarade nej (91,985 euro för "nej" mot 59,536 euro för "ja"). Den regionala fördelningen är så gott som helt jämn. Av de respondenter som svarade ja var 14 från Nyland och 16 från Österbotten. Av dem som svarade nej var 11 från Nyland och nio från Österbotten.

Diagram 4. Var den sökbara summan tillräcklig?

Var de ändamål som bidraget kunde sökas för lämpliga?

Kulturfondens bidrag kan sökas för att anlita fackmän i samband med renovering av föreningshus. Den överväldigande delen av respondenterna eller 84 procent (48 stycken) ansåg att ändamålen var lämpliga. Av dem som inte var nöjda med ändamålen efterlystes dels högre bidrag och dels bidrag för material, med motiveringen att de som tänker utföra arbetet på talko inte har möjlighet att ansöka om renoveringsbidrag. En respondent svarade ”vet ej”. (N=57)

Diagram 5. Var ändamålen lämpliga?

Hur upplevde ni att ansökningsprocessen till Svenska Kulturfonden fungerade?

Kulturfondens ansökningsprocess får genomgående goda betyg. Endast tre respondenter svarade att processen var svår, medan 95 procent ansåg att den fungerade bra eller mycket bra. Två svarade ”vet ej”. (N=57)

”[...], obyråkratisk och lätt i jämförelse med övriga ansökningar.”

”Fint! Fick vänlig hjälp då jag i inledningsskedet ringde upp [Kulturfonden] och ville diskutera. Att ansöka online är smidigt.”

4.3 Hur bidraget användes

Var själva renoveringsprojektet svårt att genomföra?

De föreningar som besvarade enkäten upplevde överlag inte stora problem med att genomföra själva renoveringsprojektet. Ungefär tre fjärdedelar rapporterade inga, eller på sin höjd lindriga problem, med sina renoveringsprojekt. Problem som nämns är svårigheter som sammanhänger med en byggfirmas tidtabell, svårigheter att engagera talkrafter, svårigheter att hitta kunniga fackmän, vädret, högre kostnader för beställt arbete eller att mer arbete än planerat (och kostnader) tillkom (t.ex. asbestsanering). En respondent nämnde att en annan finansiär förutsatte att det billigaste anbudet för ett arbetsmoment skulle väljas, medan föreningen betvivlade den entreprenörens förmåga att genomföra arbetet. I svaren lyser också skillnaden mellan föreningar som har och inte har medlemmar som är vana att bygga igenom.

”Tack vare god planering, skicklig timmerman [...] och stor talkoinsats löpte arbetet relativt väl och upplevdes av de inblandade inte som speciellt svårt.”

”Nej, egentligen inte. Det svåra är att skaffa fram finansiering. I dagens föreningsvärld finns varken tid eller kunskaper att bygga eller fixa. Lagen hindrar dessutom många amatörer att försöka sig på typ takjobb, el-jobb etc. Alltså hamnar vi anlita yrkesfolk till gängse pris vilket blir otroligt dyrt för de flesta föreningar. Visst det ska skaffas fram bygglöv, ritningar, ansvarspersoner osv.

men när själva arbetet startade var det lugnt. Vi hade turen att anlita duktiga byggare med stor förståelse för gamla föreningshus! De skaffade material, in-formerade och diskuterade med oss i varje skede.”

”Nej, det var inte alls svårt. Allting gjordes på talko med byns egna krafter och det har vi långa traditioner av så då något ska göras så ställer folk upp mycket bra. Bara den nya skorstenen murades av "riktiga" murare. Det ångrade vi delvis för vi har många som kan mura inom byn men det gick ju fort. Alla andra arbeten inklusive VVS, el och datateknik gjordes med egna krafter också för vi har många duktiga fackmän inom byn. Enda problemet är att de har mycket arbete så det går inte så fort. Bygga kan var och varannan i byn eftersom vi från små har lärt oss att bygga nytt och reparera.”

Vilka svårigheter förekom under arbetsprocessen inom föreningen?

Bilden av arbetet inom föreningen nyanserades med denna fråga. Svaren bekräftar i stort sett bilden som förmedlas av svaren på frågan om svårigheter under renoveringsarbetet vad gäller de svårigheter som kan tänkas uppstå. En högre andel angav dock olika svårigheter i samband med den här frågan. Andelen som på denna fråga angav att det inte hade förekommit några svårigheter under arbetet var 40 procent, medan 60 procent redovisade olika problem av varierande svårighetsgrad. Den största svårigheten som nämndes var att samla ihop den finansiering som behövdes och att klara av byråkratin som hänger ihop med den. Andra problem som nämndes var svårigheter med att engagera kunnigt talkofolk, att få in offerter, att hitta fackmän, att kostnaderna blev högre än beräknat, att det upptäcktes överraskande problem under arbetets gång och problem med tidtabeller och i några fall vädret och myndighetskrav.

”Att samla ihop tillräcklig finansiering är svårt eftersom inte alla bidragsformer kan kombineras utan måste sökas i tur och ordning så renoveringen måste delas upp i olika projekt.”

”Talkoarbetet har vi haft lite svårt att få personer till. Välja rätt entreprenör av stor vikt, det blir lätt fördröjningar med fel val. Ritning på dörr var en sak som egentligen fördröjt oss med månader.”

”Ekonomin var kärv. Brist på byggnadskunniga frivilliga krafter.”

”Att få in offerter i tid av de lokala entreprenörerna tog lite tid. Men inga desto större svårigheter. Då södra väggen skulle målas konstaterades det att brädfodringen var i så pass dåligt skick att den också byttes ut vilket gjorde att totalbudgeten överskreds en del men som tur fick vi virke av närliggande gårdar och kunde förnya brädfodringen på hela huset samt målandet.”

Krävde renoveringsprojektet mycket finansiering utöver Svenska kulturfondens bidrag? Uppskatta Kulturfondens bidrag som andel av den totala finansieringen.

Endast en respondent har uppgivit att Kulturfonden var den enda finansören av föreningens renoveringsprojekt. Av en senare fråga framgår att andelen är något högre. I medeltal var Kulturfondens andel av renoveringsprojektens totala kostnader ca 28 procent.

Vad var projektets förverkligade totalkostnad?

De totala kostnaderna för respondenternas renoveringsprojekt 4 105 088 euro eller i medeltal ungefär 73 305 euro per projekt. Projektens kostnader varierar dock kraftigt, den största budgeten var ca 900 000 euro och den minsta 1 970 euro. Endast sju projekt hade kostnader över 100 000 euro, medan 41 (av 56) respondenter angav kostnader vid eller under 50 000 euro. Medianen var 30 565 euro. Den regionala fördelningen är relativt jämn – av de 15 dyraste projekten fanns åtta i Österbotten, sex i Nyland och ett i övriga Finland.

Vilka andra finansörer stödde renoveringsprojektet? Ange summor.

Så gott som samtliga respondenter hade flera finansörer, endast fem stycken använde sig enbart av Kulturfondens bidrag (och/eller egna medel). Totalt 38 respondenter hade en eller två externa finansörer, 14 stycken hade mellan tre och fem andra finansieringskällor (utöver Kulturfonden). I snitt hade de som hade flera finansörer två–tre bidragsgivare.

Det finns en stor spridning på dessa finansieringskällor. Den överlägset vanligaste finansören vid sidan av Kulturfonden var Finlands Hembygdsför-

bund, som fördelar statliga renoveringsbidrag. Sammanlagt 30 respondenter rapporterade om bidrag av Finlands Hembygdsförbund.

Den näst vanligaste finansiären var lokala sparbanks- eller Aktia-stiftelser, som nämndes av 18 respondenter. På tredje plats är "kommunen", som nämns av 15 respondenter. Efter det följer en lång rad källor med några omnämmanden. Elva föreningar hade mottagit donationer av privatpersoner eller andra lokala föreningar. Nio fonder eller stiftelser hade beviljat bidrag till projekten. Sju föreningar hade fått stöd av olika Leader-föreningar. Sex föreningar nämner att de finansierade en del av sina projekt genom att lyfta lån. Sex stycken offentliga finansiärer nämndes, var och en endast en gång. Olika samfälligheter nämns av fem föreningar.

För vilket ändamål beviljades Svenska kulturfondens renoveringsbidrag?

Renoveringsprojekten i sig uppvisade en stor variation. Tabell 3 visar fördelningen mellan projekt som gällde ett och flera olika renoveringsobjekt. Ungefär 53 procent av respondenterna hade beviljats bidrag för ett specifikt renoveringsobjekt, medan 30 procent samtidigt arbetade med flera objekt. Ungefär 17 procent angav endast renovering i allmänhet på den här frågan.

Renoveringsobjekt 1	
Ett renoveringsobjekt	53,0 %
Flera renoveringsobjekt	30,0 %
Generisk renovering	17,0 %
Totalt	100,0 %

Tabell 3. Vad ingick i renoveringen?

De föreningar som hade flera renoveringsobjekt hade i medeltal kostnader på ca 92 500 euro, vilket är betydligt högre än medeltalet för alla föreningar, som var ca 73 300 euro. Medeltalet för föreningar med en renovering eller en "generisk renovering" var ca 65 600 euro.

Tabell 4 visar vad föreningarna konkret renoverade. I siffrorna ingår inte de föreningar som enbart nämnde en allmän renovering som sitt objekt. Ef-

tersom det i de här siffrorna ingår projekt med flera olika objekt är det inte möjligt att separera kostnaderna för ett specifikt objekt.

Renoveringsobjekt 2	
Tak	23,0 %
Brädfodring, fasad, målning	19,0 %
VVS-system	13,0 %
Inre ytor	11,0 %
Köksrenovering	9,0 %
Fönster	8,0 %
Golv	5,0 %
Elarbeten	3,0 %
Dörrar	3,0 %
Nybygge (inte hel byggnad)	3,0 %
Ny brunn	1,5 %
Dränering	1,5 %
Totalt	100,0 %

Tabell 4. Konkreta renoveringsobjekt

4.4 Uppgifter om föreningen och dess verksamhet

Beskriv verksamheten i föreningens utrymmen i detalj. Hur ofta används utrymmena per vecka? För hurudan verksamhet används utrymmena? Används utrymmena även av andra än föreningen? Av vem? Beskriv utrymmenas betydelse för orten.

Samtliga respondenter har besvarat frågorna om hur utrymmena används. Svaren är ändå svåra att jämföra. Vissa respondenter har svarat utförligt, vissa har nämnt någon ständigt återkommande verksamhet. Respondenterna är inte heller en homogen grupp vad gäller verksamheten – de representerar

nio olika föreningstyper. Ungdomsföreningar och allmänna kulturföreningar har ofta en ortsspecifik verksamhet – något som utmärker dem. Det finns också en del föreningar vars verksamhet är koncentrerad till sommaren. Vissa verksamhetsformer, exempelvis teater och revy fortgår intensivt under en tid och kan innebära att utrymmena då används dagligen. En grov uppskattning, som enbart är riktgivande, är att föreningshusen som berörs av den här enkäten i genomsnitt används mellan tre och fyra gånger per vecka. Siffran är troligtvis i underkant snarare än i överkant, men en användningsgång kan här innebära en hel dag eller någon timme.

Samtliga respondenters utrymmen, utom ett, används också av flera andra aktörer än föreningen själv. Det enda undantaget bland respondenterna är ett utrymme med en specifik funktion som inte lämpar sig för uthyrning. Detta är ett viktigt konstaterande, eftersom det innebär att varje renoveringsbidrag samtidigt är ett bidrag som i förlängningen möjliggör verksamhet i ändamålsenliga utrymmen för en betydligt större krets än enbart för den förening som äger utrymmet.

”För tillfället har vi kortspel måndagskvällar. Onsdagar har vi barngymnastik och efter det pingis. På fredagar har vi [barnklubb], den är för barn från årskurs 3 och uppåt. För tillfället är det fyra gånger i veckan regelbundet. Därtill har vi enstaka trubadurkvällar(2/år), familjedagar 2–3/år, styrelsemöten minst en gång/månad. Damkvällar ordnas några gånger i året. Lokalen hyrs också ut till möten och fester, barnkalas, några bröllop om året brukar vi också ha. Lokala föreningar anordnar möten, såsom väglag, skifteslag och idrottsföreningen. Uthyrning till diverse föreningar och privata. Betydelsen är viktig för byagemenskapen, lägre tröskel att komma i kontakt med grannar och bysbor. Desto mera vi ordnar desto bättre mår nejden. Det har betydelse för inflyttningen och trivseln också. Viktigt att barn har sysselsättningar lokalt.”

”Utrymmena används i snitt 2–5 gånger på vardagar och 3/4 av alla veckoslut. I veckan används utrymmena för olika typer av kulturverksamhet (som övningslokal för körer, övningslokal för folkdanslag, osv.). På helger hyrs utrymmena ut åt externa parter (för olika formerna av evenemang, bröllop, högtidliga fester osv.).”

”Utrymmena används 6 dagar i veckan. Måndag–torsdag kl.8–16 + kvällsgrupper en gång v.a.v. (sånggruppen). Fredagar 8–13:30. Lördagar Cafékvällar

17–21. I medeltal ca. 22 deltagare per dag medverkar i den dagliga verksamheten. Datakurs, hemslöjdsgrupp, friskvårdsgrupp, matlagning till självkostnadspris, för deltagarna, ca 18 pers. äter ett varmt mål mat 5 dgr/ vecka där. [...] 8–10 pers. har varit i rehabiliterande arbetsverksamhet från TE-byrån, under det senaste året. En utomstående konstterapeut drar tovningskurs. Sånggruppen leds av en styrelsemedlem. På kvällarna hålls ibland föreläsningar för allmänheten, med utomstående föreläsare. Utrymmena hyrs ut åt bl.a. andra föreningar. T.ex. Rotary, ALS-föreningen. [Föreningslokalen] kan också hyras ut för fester som styrelsen anser som lämpliga där. Utrymmet är en tillgång också för andra föreningar och som föreläsningsställe.”

”Vi sätter upp teaterpjäser, ger egna musikföreställningar, ordnar litteraturkvällar, tar emot musikaliska gästspel, barnteatrar, körer, hyr ut åt både privatpersoner och företag. 2018 hade vi en total publiksiffra om ca 3000 personer plus 12 st styrelsemöten plus talkon och fria träffar. Verksamhet pågår (nästan) varje vecka i någon form.”

”Vuxeninstitutet, Wasateater, byaföreningar har möten i lokalen, [...]. Lokalen hyrs även ut för fester och möten. Eftersom byn inte har någon skola eller butik är uf-lokalen en viktig mötesplats för byn.”

Vilket stöd, annat än direkt ekonomiskt, skulle föreningen behöva för att i framtiden kunna genomföra liknande projekt?

Det vanligaste svaret, som nämdes av 60 procent av respondenterna var olika former av hjälp med planering av renoveringsarbetet. Det innefattade hjälp med ansökningar, att hitta finansieringskällor och opartisk hjälp med planeringen och att bedöma offerter. Sexton respondenter angav att de inte saknade något stöd. Fem respondenter uttryckte oro över att kunna uppbåda talkokrafter i framtiden.

”Kunskap finns för tillfället i föreningen, den dagen ingen längre har intresse eller kunskap blir det svårare att se vad som behöver renoveras. En [sakkunnig] skulle gärna få komma ut och besöka föreningshusen för att påpeka vilka saker som i framtiden kan komma att behöva åtgärdas.”

Vilken betydelse hade Svenska kulturfondens bidrag för att projektet kunde genomföras?

Så gott som samtliga respondenter bedömde att Kulturfondens bidrag var av stor eller avgörande betydelse. Endast fyra respondenter svarade att Kulturfondens bidrag endast var en bit i ett större finansieringspussel. De här föreningarna stod för några av de dyraste projekten som ingick i den här undersökningen, medeltalet för de här fyra föreningarnas kostnader är över 320 000 euro.

Svaren på denna fråga ska givetvis ställas i relation till hela enkäten. Det har visat sig att en stor del av de föreningar som utför renoveringsprojekt med stöd av Kulturfonden har ca två till tre övriga finansiärer (ca tre till fyra totalt) och att Kulturfondens andel av projektets totala finansiering är ca 28 procent. Svaren på den här frågan ska alltså inte ses enbart som artighet – i ljuset av siffrorna som den här undersökningen har tagit fram är Kulturfondens bidrag objektivt sett av stor betydelse för de föreningshusrenoveringar som genomförs i Svenskfinland.

Det finns få organisationer överlag och knappast någon lokal förening, som fungerar primärt på frivilliga krafter, som mäktar genomföra projekt med en lucka på över en fjärdedel i finansieringen. Enbart talkoinsatser räcker knappast. Större renoveringsprojekt sträcker sig dessutom ofta över flera år, vilket med tanke på föreningens likviditet, också ökar bidragens betydelse. Luckor i finansieringen ökar också riskerna för att föreningens egentliga verksamhet ska lida. De här riskerna kan verka på olika sätt: i) dels genom att föreningens begränsade resurser styrs till att förvalta fastigheten på bekostnad av ideell verksamhet, ii) dels genom att otidsenliga utrymmen hämmar verksamheten, iii) dels genom att utrymmen inte kan användas överhuvudtaget eller iv) genom att otillräcklig finansiering leder till att renoveringar drar ut på tiden. Renoveringsbidrag minskar också behovet att lyfta lån. Det finns en viss aversion mot lån inom föreningar. Detta är förståelig ifall det råder tvivel kring förmågan att på sikt kunna återbetala de lånade beloppen. Lån innebär att medel som annars kunde användas direkt för den ideella verksamheten går åt till att betala tillbaka lånet. Slutligen kan den typ av kapitaltillskott som bidragen innebär också ha en positiv psykologisk effekt för föreningen, som ger mod att satsa på utveckling.

”Utan Kulturfonden skulle tanken att skapa projektet aldrig ens fötts.”

”Kulturfondens bidrag hade den allra största betydelsen för att vi kunde förverkliga projektet vid denna tidpunkt. Golvet var i så dåligt skick och hade redan orsakat problem för användningen. Så en ytterligare uppskjutning pga otillräcklig finansiering i det skede hade inverkat på vår verksamhet.”

”Absolut nödvändigt att det finns ett specificerat bidrag för arbetskostnaderna. Material kan man inhandla på sikt och därmed ekonomiskt [jämna ut kostnaderna] men då det gäller att anlita yrkeskunnigt folk hamnar vi att betala så mycket mer än vi från början trott. Men totalsumman 10 000euro per projekt är nog för liten i dagens Finland.”

”Stor betydelse eftersom den är vår största finansiär med detta projekt. [...] Talkoarbetets andel skulle varit mycket högre. Kan nämnas att tyvärr skulle mera talkoarbete i detta fall lett till sämre kvalitet också, samtidigt som det hade varit väldigt utmanande att få allt arbete utfört. Vi är mycket tack-samma!”

Vilken betydelse hade renoveringsbidraget för användningen av föreningens utrymmen? Beskriv detta.

På basis av enkäten är det tydligt att Kulturfondens bidrag har en effekt på användningen av understödda föreningarnas utrymmen. Effekten beror inte till enbart på Kulturfonden eftersom det i de flesta fall är flera finansiärer som ligger bakom genomförda renoveringsprojekt. Saken kan också ses ur följande synvinkel: eftersom de flesta projekt har en handfull finansiärer mångfaldigas resultatet av varje enskilt bidrag när det kombineras med andra finansiärers insatser.

I fråga om användningen av utrymmena har följande typer av effekter, som är en direkt följd av de sammantagna finansieringsinsatserna, för renoveringen kunnat identifieras:

- 1) Bidragen gör det möjligt att genomföra renoveringar utan att husets skick inverkar negativt på föreningens verksamhet eller att föreningen är tvungen att skuldsätta sig, vilket kan öka risken att verksamheten lider, särskilt i mindre föreningar.

- 2) Gamla lokaler kan begränsa eller omöjliggöra utveckling inom föreningen genom att lansera nya verksamhetsformer (ifall utrymmena inte är lämpade för dem). Renoveringar kan bredda utrymmets användningspotential och förstora gruppen aktörer som kan utnyttja det. Efter som en stor del av föreningshusen används av flera aktörer, och inte enbart av den förening som äger huset, är varje renoveringsbidrag samtidigt ett bidrag som stöder en större bredd av verksamheter.
- 3) Bidragen gör det möjligt att undvika hotande skador (fuktskador, ras, mögel etc.) och förebygger också att nödvändiga renoveringar skjuts upp på grund av finansieringsproblem, vilket direkt inverkar på möjligheterna att använda utrymmena.
- 4) Välplanerade renoveringar kan också minska på löpande skötselkostnader (t.ex. uppvärmning), vilket ger större resurser för den ideella verksamheten.

Samtliga effekter är inte närvarande i varje förening, men förteckningen beskriver konkret hur bidragen inverkar på föreningshusen utöver den självklara prestationen att en renovering genomförs.

5. Fördjupande intervjuer

5.1 Intervjuer med föreningsrepresentanter

En serie telefonintervjuer med sammanlagt nio representanter för de föreningar som besvarade enkäten genomfördes. Syftet var att fördjupa den bild av föreningarna och deras verksamhet som förmedlades genom enkäten samt för att göra det möjligt att placera renoveringsbidragen i en tydligare kontext. De kontaktade föreningarna fanns i Nyland, Åboland och Österbotten. Svaren var generellt sett samstämmiga. Både intervjuerna och enkäten antyder att föreningar på olika håll i landet står inför liknande utmaningar och, på ett övergripande plan, trots stor lokal variation i praktiska detaljer, väljer liknande tillvägagångssätt för att hantera dem. (Direkta citat i kursiv.)

5.2 Renoveringsbidragets betydelse ur mottagarens perspektiv

För att undersöka bidragets betydelse ur föreningens perspektiv kan man ställa den kontrafaktiska frågan om vad föreningen hade gjort ifall den inte hade beviljats ett understöd för renovering.

Ett avslag skulle enligt alla respondenter ha inneburit svårigheter för föreningarna. Renoveringarna hade antingen blivit ogjorda eller fördröjda och pressen på föreningen att ta lån hade ökat. För verksamheten i huset hade ett avslag inneburit en risk att lokalens skick försämrats, vilket hade lett till begränsad användning. En fördröjning skulle också tendera att taxera de frivilliga ledningskrafterna i föreningen. Husägande föreningar arbetar ofta med en bild av vad som behöver göras och i vilken ordning arbetena ska ske. Otillräcklig finansiering leder till att ”de uppställda tågvagnarna stockar sig”, det är alltså inte nödvändigtvis bara en renovering som fördröjs utan en serie planerade åtgärder som flyttas framåt. De intervjuade uttryckte framför allt oro över konsekvenserna av en fördröjd renovering: ”verksamheten skulle

lida och då fyller föreningen inte sin funktion”. Detta framhålls inte som en bevekelsegrund för att bevilja ett bidrag för en ansökan som inte annars uppfyller de fastställda kriterierna, utan som en illustration av bidragets betydelse ur den enskilda mottagarens perspektiv. Renoveringsbidragen fyller en viktig funktion ur detta perspektiv.

Kulturfondens renoveringsbidrag beviljas till föreningar vars hus är i aktiv användning. Respondenterna var av samma åsikt gällande prioriteringen. Ett hus som förfaller hos en passiv förening är i och för sig trist, men om det inte åtminstone finns realistiska utsikter för att en renovering kan sparka nytt liv i föreningen upplevs det inte som särskilt legitimt att stödja sådana hus. *”Bidraget förvaltas bäst med aktiv verksamhet”*, svarade en respondent; en annan konstaterade att *”om inte det händer något så finns ju föreningen inte”*.

5.3 Föreningarnas finansiering och organisation

Uppgifterna om föreningarnas finansiering, frånsett externa bidrag, visar att deras ekonomi vilar på några relativt karakteristiska pelare. Svaren på ekonomifrågan var i hög grad samstämmiga. Medlemsavgifter har en viss betydelse, men intäkter av den egna verksamheten (deltagaravgifter/biljettintäkter och försäljning) är viktigare. Alla husföreningar är också beroende av de intäkter som uthyrning av huset kan generera. Flera föreningar får donationer av privatpersoner eller andra lokala föreningar. Några föreningar har också på senare tid börjat samla in deltagaravgifter av de medlemmar som regelbundet deltar. Det är inte en populär metod. Sponsring av lokala företag nämndes endast av en förening. Företagssponsoring är för övrigt något som verkar ha varit mer allmänt tidigare. Enligt en respondent kunde man förr i tiden *”ringa till en bekant VD och få ett stort bidrag, så är det inte mera!”*. Alla föreningar söker också bidrag och understöd för verksamheten. Föreningarnas verksamhet (husets förvaltning och aktiviteter) genererar inte regelbundna överskott och föreningarna har därmed inte nämnvärda ekonomiska reserver.

De flesta föreningar hade i absoluta termer små styrelser och nästan ingen organisation utöver den. Det typiska antalet styrelsemedlemmar var sju till tio personer. Det är inte ovanligt att styrelsemedlemmarnas familjer räknas till de aktiva i föreningen och ställer upp i olika sammanhang. Några

föreningar hade dock system med ansvarspersoner utanför styrelsen, exempelvis ledningsgrupper för särskilda verksamheter eller funktionärsgrupper som ansvarar för danser eller serveringsuppdrag. Trots att ansvaret i föreningarna vilar på en handfull aktiva personer rapporterade inte de intervjuade personerna om svårigheter att rekrytera nya styrelsemedlemmar.

5.4 Föreningarnas utmaningar och framtidsutsikter

Några frågor ställdes om hur föreningarna ser på sina utmaningar och framtidsutsikter. De utmaningar som nämndes kan placeras i tre kategorier; huset och ekonomin, nya aktiva och kommunikation.

Huset och ekonomin

Många av föreningarna nämnde kommande reoveringar eller andra åtgärder i föreningshuset som framtida utmaningar. Det finns idéer och planer för vad som behöver göras, men ekonomin är förknippad med frågetecken. För föreningar med hus är ekonomin, huset och verksamheten en oskiljbar helhet. Verksamheten beror på huset, vars skick och lämplighet beror på ekonomin, som i sin tur beror på huset.

Nya aktiva

Trots att föreningarna inte upplever det svårt att rekrytera nya styrelsemedlemmar nämnde flera av respondenterna *"att hitta mera aktiva"* som en utmaning, vilket kan te sig smått motsägelsefullt. Förklaringen kan sammanhånga med att svaren på den frågan antydde att det är ett något begränsat antal personer som bär ansvar i föreningarna. Då förefaller det en viss oro eller omsorg om framtida ansvarspersoner befogad. Det är särskilt svårt att rekrytera unga vuxna.

Kommunikation

De flesta av respondenterna sköter sin informationsverksamhet relativt handgripligt genom att dela ut infobrev och flyers till medlemmar och hushåll i föreningshusets närhet eller med hjälp av anslagstavlor. De flesta använder sig också av sociala medier, framförallt Facebook och i viss mån

Instagram. Kommunikationen är dock en växande utmaning för många föreningar. En liten förening drunknar lätt i flödet av privata och kommersiella budskap på elektroniska medier. En förening har inte nödvändigtvis kompetensen att forma ett lockande budskap av det innehåll föreningen producerar eller att ge det en utformning som sticker ut i flödet. Medierna intresserar sig också i dag mindre än tidigare för vad som händer i föreningslivet.

Den konkreta verksamheten uppfattades inte som en särskilt stor utmaning, annat än beträffande en lätt oro över deltagare i framtiden. Den allmänna bilden är dock att föreningarnas målgrupper gärna deltar när det ordnas något, och även har tankar om vad som borde ordnas, men att benägenheten att ta eget ansvar för att förverkliga aktiviteter är lägre.

Överlag ser de som intervjuades ändå positivt på sina respektive föreningars framtidsutsikter trots utmaningar. *"Folk deltar och därför känns det meningsfullt att ordna saker"*, konstaterade en respondent. Föreningarna upplever att de har en relativt tydlig uppgift på sikt – *"vi ska fortsätta samla alla åldrar från barn till pensionärer i generationsöverskridande aktiviteter"* och *"vi vill jobba ännu mera för att upplevas som välkomnande, inkluderande och tillgängliga"*.

5.5 Föreningarnas roll

Intervjuerna visade på mycket samstämmiga uppfattningar om vilken roll föreningen har i sitt lokala samhälle. Föreningarna och deras hus är naturliga samlingsplatser, ofta den enda i en viss by. På vissa orter finns det inte mycket annat att samlas kring – skolor, butiker och så vidare har stängt – och där är betydelsen av ett öppet föreningshus givetvis större. Föreningshusen bidrar till den sociala sammanhållningen och gemenskapen och är knutpunkter genom vilka det är möjligt att träffa och *"lära känna de som bor i byn"*. Det finns en efterfrågan på att träffas, *"visserligen helst så att någon annan ordnar!"*. Föreningarna är också en motpol till det uppkopplade digitala livet, vilket de föreningsaktiva ser som en viktig roll med tanke på verksamhet för barn och unga. För dem som är aktiva i föreningarna erbjuder de dessutom en balans till arbetslivet med friare möjligheter att visionera, planera och förverkliga. Samtidigt noterades att föreningarnas roll har förändrats genom åren. Tidigare kunde det innebära en viss status att vara aktiv i en förening. Det har långt försvunnit idag, men kraven som föreningsuppdragen medför kvarstår.

6. Andra finansiärer, andra perspektiv

6.1 Andra finansiärer

Kulturfondens bidrag existerar inte i ett vakuum. Flera andra finansiärer erbjuder bidrag för motsvarande eller liknande ändamål. Dessa bidrag ingår självfallet inte i denna utredning direkt, men som den tidigare framställningen har visat, inverkar de via den totala finansieringen som föreningarna samlar in även på effekten av Kulturfondens bidrag.

6.1.1 Hembygdsförbundet

Denna utredning visar att Hembygdsförbundet är den mest betydande av de övriga finansiärerna; 30 av respondenterna hade också beviljats renoveringsbidrag för sina projekt av förbundet. Hembygdsförbundet har sedan 2004 fördelat statliga renoveringsbidrag för föreningshus. Anslagen har beviljats sedan 1978 och fördelas numera av Föreningshusdelegationen, som är ett samarbetsorgan för de takorganisationer vars medlemsföreningar äger föreningshus.

Syftet med förbundets renoveringsbidrag är bevara föreningshusen som kulturhistoriskt byggnadsbestånd och att möjliggöra användningen av byggnaderna. Vid fördelningen av bidragen lägger man ett större fokus på byggnadshistoriska faktorer än vad Kulturfonden gör, men hus med aktiv verksamhet prioriteras. Bidragen beviljas också för fler ändamål än Kulturfondens bidrag. De kan till exempel sökas för planerings- och materialkostnader och för att utföra konditionsgranskningar. Då ett bidrag har beviljats och mottagaren har skrivit under ett avtal kan upp till tre fjärdedelar av understödssumman betalas ut. Bidragen förutsätter en självfinansiering på ca 20 procent. Arbete som utförs på talko kan godkännas som självfinansiering. Hembygdsförbundet får statsunderstöd och bidragen faller därför under

statsunderstödslagen. Förbundet har etablerade kontakter till föreningsfältet. En proffsig ansökan förutsätter en del av föreningar som fungerar på frivillig basis, men bidragen upplevs som fullt realistiska att söka.

6.1.2 Sparbanksstiftelserna

Sparbanksstiftelserna har en viktig roll som finansiärer av verksamhet med lokal anknytning. Det finns ett trettiotal av de här stiftelserna i Svenskfinland. De upplevs som tillgängliga och relevanta för mindre föreningar, vilket bevisas av att olika sparbanksstiftelser var den näst vanligaste finansiären bland de föreningar som ingick i utredningen. De olika stiftelsernas prioriteringar har dock inte undersökts närmare, men deras sammantagna insatser förtjänar att lyftas fram.

6.1.3 Museiverket, NTM-centraler och Leader-föreningar

Av föreningarna i undersökningen hade sju även fått finansiering via olika Leader-föreningar och en av Museiverket. Ingen respondent nämnde en NTM-central. Museiverkets understöd är avsett uttryckligen för restaurering av kultur- eller byggnadshistoriskt värdefulla objekt. De kan beviljas ägare av objekt som är skyddade enligt lagen om skydd av byggnadsarvet eller till andra betydande objekt, där arbetet förutsätter kultur- eller byggnadshistoriskt specialkunnande. Föreningshus som är i aktiv användning tenderar sällan att restaureras i samband med renoveringar – fokus ligger i allmänhet på åtgärder som ökar husets användning.

NTM-centralerna fördelar understöd för vård av byggnadsarvet. Understöden kan beviljas för byggnader som skyddats, för andra objekt som hör till en byggd kulturmiljö som är värdefull på riks- eller landskapsnivå eller objekt som hör till ett värdefullt landskapsområde eller för objekt som i övrigt är kulturhistoriskt värdefulla. Understöden kan dock inte beviljas ifall mottagaren har fått stöd av staten via andra källor. De understöd som fördelas via Hembygdsförbundet faller under den här begränsningen och är orsaken till att föreningar sällan söker de här bidragen.

Leader (av franskans *Liaison entre actions de développement de l'économie rurale*) är en del av EU:s finansieringsstrukturer. Mekanismen är avsedd att

vara något tillgängligare än andra av unionens mer krävande finansieringsprogram. Inom EU som helhet finns över 2 000 lokala aktionsgrupper (Leader-grupper), i Finland finns 54 grupper. Leader-grupperna arbetar utgående från egna utvecklingsstrategier som utarbetas lokalt i samarbete mellan de samhällssektorer som Leader-filosofin syftar till att sporra till samarbete; myndigheter, företag och föreningar och invånare. En central bedömningsgrund vid finansieringsbeslut är projektets utvecklingspotential för lokalsamhället. Leader-föreningarna har en tydlig betydelse för lokal utveckling. Enligt uppgifter från en av de grupper som verkar i Svenskfinland är ungefär 20 projekt på årsnivå på olika sätt kopplade till föreningshus. Samma Leadergrupp efterlyser i framtiden föreningshusprojekt vars syfte är att skapa bredare mötesplatser som bas för samarbete mellan lokala aktörer och att få in mer verksamhet under ett och samma tak.

Dessa offentliga finansiärer upplevs av föreningarna som svårare att söka finansiering av. Det är en förståelig men otillfredsställande inställning. Alla finansiärer måste på olika sätt försäkra sig om att beviljade medel används i enlighet med de ändamål de beviljas för. Med offentliga medel accentueras kravet. Ett enda fall av missbruk kan drabba alla potentiella bidragstagare. Kontrollmekanismerna kan ses som en garant för finansieringen legitimitet. Detta i kombination med att enskilda bidrag, fränsett dem som Leader-föreningarna kan fördela, ofta är små och betalas ut i efterhand, förklarar varför så få föreningar utnyttjar de här möjligheterna. Brist på information kan det däremot inte bero på. NTM-centralerna, Museiverket och Leader-föreningarna har webbplatser med den relevanta informationen på svenska.

6.1.4 Centrala allmännyttiga finansiärer

Separata intervjuer hölls med direktörerna för vissa finlandssvenska fonder och stiftelser (Brita Maria Renlunds minne, Förening Konstsamfundet, Stiftelsen för kultur- och utbildningsinvesteringar, Stiftelsen Tre Smeder och Svenska Folkskolans Vänner). Intervjuerna visade att föreningshusen som sådana inte är ett genomgående fokuseringsområde för samtliga finansiärer, men det finns ett intresse för problematiken ur ett strategiskt perspektiv och en viss samsyn gällande satsningar i framtiden som tydligt tar fasta på följande faktorer:

- 1) renoveringar där syftet är att tydligt och mätbart förbättra verksamheten,
- 2) satsningar som samlar olika verksamheter under ett tak med syftet att:
 - a) öka användningen av utrymmena,
 - b) höja kvaliteten på verksamheten,
 - c) förbättra synligheten för det svenska,
 - d) öka samarbete mellan olika aktörer och
 - e) minska på driftskostnaderna.

Det är samtidigt en slutsats att det finns objekt som har behov av insatser, eventuellt koordinerade mellan flera aktörer, men som faller utanför för- eningshusutredningens ramar. Sådana är exempelvis privata ålderdomshem och olika utbildningsfastigheter – det vill säga fastigheter som gäller väl- färdssamhällets centrala serviceformer; social- och hälsovård samt utbild- ning. Den kommunala anknytningen – och i framtiden eventuellt landskapskopplingen – är en välbekant problemkälla för privata finansiärer, som dock faller utanför utredningens huvudspår. Slutsatser om formerna för insatser av den här typen har därmed inte dragits. Eventuella framtida sam- arbeten måste dock ha klara strukturer, tydlig beslutsgång, kriterier och re- gler för beredning.

Frågan om mätbarhet och bidragens långsiktiga effekter lyftes också fram av alla respondenter i olika form. Det är uppenbart att detta är ett om- råde som i framtiden kräver samarbete och gemensamt utvecklingsarbete. Det är inte enbart i finansiärernas intresse utan i allra högsta grad i bidrag- stagarnas intresse. Utvärdering i olika former ökar de administrativa krav som ställs på den som får ett bidrag. Ju mer samarbete som kan utvecklas på området, desto säkrare är det att bidragen kan riktas mot det de är avsedda för utan ökade behov av administrativa omkostnader i bidragen. Det finns en omfattande erfarenhet på området och många allmängiltiga lärdomar som inte nödvändigtvis behöver vara kopplade till enskilda finansiärers stadgeen- liga syften och strategiska prioriteringar. Fördelarna med samarbete är alltså tydliga på den här punkten.

6.2 Helikopterperspektiv på föreningshusen

Under utredningsarbetet har en handfull personer intervjuats för att samla in övergripande synpunkter på problematiken. De här personerna har erfarenhet och insyn i de husägande föreningarnas renoveringsutmaningar, som sträcker sig över en längre period och omfattar hela föreningshusfältet. Deras synpunkter sammanfattas i det här avsnittet.

6.2.1 Föreningshusens utmaningar

Föreningshusen skiljer sig mycket mellan olika orter. Det allmänna intrycket är att husen är många och att de är gamla. Många byggdes före andra världskriget. De moderniserades under 50-, 60- och 70-talen, men idag är exempelvis rören och uppvärmningen föråldrade. Det finns nu å många håll ett relativt stort behov av renoveringsåtgärder.

På en del platser ligger husen inklämda i tätbebyggda områden där det finns mycket folk, men också ett stort utbud av andra aktiviteter. De här föreningarnas utmaning är att skilja sig från det övriga utbudet och sticka ut – att synas och höras i bruset. Där är föreningshusen ett alternativ till det digitala och det kommersiella. De har en identitetsstärkande funktion och fyller särskilt en viktig roll som ett tryggt svenskt rum för barn och unga.

På andra ställen har banker, skolor, butiker och annan service dragits in. När landsbygden förändras är det klart att föreningarna och deras hus också måste anpassa sig. Där är föreningshusen ofta den enda samlingspunkten och mötesplatsen för invånarna. De här husen ligger ofta på centrala platser. På de här platserna fungerar husen som ett hem för sådant som annars skulle vara hemlöst. Deras utmaning är att bygga upp samarbeten som leder till att så mycket som möjligt kan samlas under ett och samma tak.

Föreningarna kunde modigare prova på olika modeller för att sänka tröskeln. Det går inte att genast lägga allt ansvar på en ung person som har kommit med i föreningen. Kan man dela upp ledningen så att ett utskott mera koncentrerar sig på verksamhet och ett annat funderar mera på att förvalta byggnaden?

De husägande föreningarna har den fördelen att fastigheten automatiskt innebär att föreningen bevarar sin juridiska form. Också på de orter där verksamheten är en aning forcerad är det innehåll som finns ofta vettigt. Fastig-

heten leder också till en öppenhet i byn – det finns ett fysiskt skal som kan vara en scen för nästan vilken verksamhet som helst.

Det stora antalet föreningshus har en betydelse på de orter där de finns. Huset i sig har en viss betydelse, men verksamheten är det intressanta – den kan inte finnas eller ske var som helst. Men finns det verkligen ett underlag för alla de hus som finns idag? Det är klart att det inte finns resurser att renovera alla husen. Det måste finnas en vettig demografi runt huset som gör det möjligt att bygga upp en attraktiv verksamhet. Det är idag svårt att få med unga i verksamheten, men det är den utmaningen alla föreningar borde jobba med. Om en förening inte får nya medlemmar, vare sig unga eller äldre, så leder det till en punkt där man tvingas fatta drastiska beslut. Det är svårt att se ett behov för tomma hus eller att föreningar som inte har aktiva medlemmar skulle behöva ett hus.

6.2.2 Kulturfondens renoveringsbidrag

Frågan som man måste ställa beträffande Kulturfondens renoveringsbidrag är för vem och vad husen renoveras? Är de museum till minnet av fornstora dagar eller sjuder det av liv i husen? Är det ett bidrag för renovering eller för det som kan göras när huset är renoverat? Man borde inte se på husen genom ett nostalgiskt skimmer utan framförallt titta på hur de används och hur de kunde användas.

Det är ett faktum att 10 000 euro är en relativt låg summa för att till exempel byta taket. Här skulle det vara viktigt att kunna samla finansiering och kunnande på beredningssidan från flera håll så att det föreningarna lätt kan vända sig till ett och samma ställe i den här frågan. Det skulle göra det möjligt för dem att satsa på en ordentlig och genomtänkt ansökan i stället för på tre och samtidigt skulle resurser för föreningsarbetet frigöras.

Frågan om föreningens aktivitet eller passivitet måste bättre beaktas i ansökningsprocessen. I ansökan måste verksamheten och planerna på hur det renoverade huset ska användas och hur renoveringen ska förbättra användningen beskrivas bättre, i redovisningen måste man noggrannare utreda hur renoveringen har påverkat verksamheten i huset.

Kulturfondens tidtabeller kan vara problematiska. Om en förening får avslag av Hembygdsförbundet finns det inte riktigt tid att söka av Kulturfonden för ett projekt samma sommar. Det betyder att arbetet i värsta fall skjuts

upp ett helt år. Det skulle också finnas ett behov att på mycket kort varsel kunna stödja hus som plötsligt råkar ut för en akut situation, exempelvis en vattenskada.

Bidragen borde också i högre grad uppmuntra till samarbete mellan olika lokala aktörer. Detta går inte att forcera, men med lämpliga morötter, kan man understöda en utveckling i den riktningen. Det finns också ett klart behov av att satsa på sådana föreningar som idag inte omfattas av bidragsformen. Ett exempel är föreningar som hyr sina utrymmen. Med långsiktiga hyresavtal och garantier för att fondbidrag inte rinner iväg till en privat hyresvärd kunde det vara möjligt att inkludera fler aktörer i bidragsformen.

7. Frågor om beskattning

Föreningar har en viss skattefrihet förutsatt att de uppfyller kriterierna för allmännyttighet. Föreningar har inte genom sin juridiska organisationsform en särskild skatteställning utan den måste uppnås genom föreningens verkliga verksamhet. Kriterierna för allmännyttighet nämns i inkomstskattelagen. De är 1) att föreningen verkar enbart och omedelbart för allmän fördel i materiell, andlig, sedlig eller samhällelig bemärkelse, 2) att dess verksamhet inte enbart gäller begränsade personkategorier, och 3) att de som är delaktiga i samfundet inte bereds sådana ekonomiska förmåner³, t.ex. genom dividender och vinstandelar eller genom lön eller annan gottgörelse som är större än skäligt. Enligt inkomstskattelagen måste allmännyttiga samfund alltid betala skatt på sina näringsinkomster och på inkomster av fastighet eller del av fastighet som används för andra än allmänna eller allmännyttiga ändamål. Föreningar är dessutom skattepliktiga i fastighetsbeskattningen.

Ur föreningarnas synvinkel konkretiseras skatteproblematiken närmast i två frågor: är föreningen allmännyttig och är en viss verksamhet inom föreningen näringsverksamhet? Släktföreningar uppfattas exempelvis inte i allmänhet som allmännyttiga eftersom de riktar sig till en viss familj eller släkt, som per definition är begränsad. I en riksdagsfråga 2014⁴ hänvisades exempelvis till en släktförening som med medlemsavgifter på 15 euro hade ett överskott på 117,74 euro och betalade 28,85 euro i skatt. Dåvarande finansminister Antti Rinne hänvisade i sitt svar till inkomstskattelagen och kravet på en obegränsad medlemskår.

Frågan om vad som utgör ett allmännyttigt samfunds näringsverksamhet är inte helt entydig och har under 2000-talet i olika repriser gett upphov till debatt gällande gränsdragningar. För en förening kan det komma som en överraskning att, då den sektor av verksamheten som uppfattas som näringsverksamhet uppvisar ett positivt resultat, medan föreningens totala resultat

3 Inkomstskattelagen (1992/1535)

4 KK 751/2014 rd

är negativt, så är föreningen det oaktat skattepliktig för näringsverksamhetens överskott.

Husägande föreningar betalar fastighetsskatt och dessutom skatt på fastighetsinkomster till den del fastigheten inte är i allmänt eller allmännyttigt bruk. Det innebär att då huset hyrs till privatpersoner exempelvis för en femtioårsfest eller en minnesstund eller till ett företag, så är en eventuell vinst skattepliktig inkomst. Detta kan åtminstone i mindre husägande föreningar försvåra ackumuleringen av kapital för kommande renoveringar. Om huset hyrs av en kommun eller en annan förening är inkomsten skattefri.

Fastighetsskatten regleras av fastighetsskattelagen⁵. Fastighetsskatten fastställs inom ett intervall som anges i lagen av kommunfullmäktige i förväg som en procent av byggnadens värde. I lagens 13a§ sägs att kommunfullmäktige kan bestämma att procentsatsen för en byggnad ägd av ett allmännyttigt samfund (enligt inkomstskattelagen) och dess mark ska vara lägre än vad intervallet för fastighetsskatten medger eller noll, under förutsättningen att byggnaden är i allmänt eller allmännyttigt bruk. För allmännyttiga samfund kan skatten alltså vara samma som kommunens allmänna fastighetsskatt, lägre, eller till och med noll. Åland bestämmer själv om skatter som tillkommer landskapet eller kommunerna. Statsskatt, kyrkoskatt och sjukförsäkringspremier omfattas inte av självstyrelsen. Fastighetsskatten har en mindre betydelse för kommunerna på Åland än på fastlandet. Läget i de tvåspråkiga kommunerna på fastlandet framgår av tabell 5.

Av de 33 kommunerna tillämpade nio inte en skild procentsats för allmännyttiga samfund. Hela 23 kommuner hade fastställt skatten till 0 procent för allmännyttiga föreningar. Grankulla hade fastställt samma skatteprocent som den allmänna fastighetsskattesatsen även för allmännyttiga samfund.

5 Fastighetsskattelagen (1992/654)

Har fastighetsskatten fastställt skilt för allmännyttiga samfund?	
Borgå	0,00
Esbo	0,00
Grankulla	0,93
Hangö	tillämpas inte, allmän fastighetsskatt 1,30%
Helsingfors	tillämpas inte, allmän fastighetsskatt 0.93%
Ingå	0,00
Jakobstad	0,00
Karleby	0,00
Kaskö	0,00
Kimtoön	tillämpas inte, allmän fastighetsskatt 1,10%
Korsholm	0,00
Korsnäs	0,00
Kristinestad	0,00
Kronoby	0,00
Kyrkslätt	0,00
Lappträsk	0,00
Larsmo	tillämpas inte, allmän fastighetsskatt 1,30%
Lojo	tillämpas inte, allmän fastighetsskatt 1,03%
Lovisa	0,00
Malax	0,00
Mörskom	0,00
Nykarleby	0,00
Närpes	0,00
Pargas	tillämpas inte, allmän fastighetsskatt 1,50%
Pedersöre	0,00
Pyttis	0,00
Raseborg	0,00
Sibbo	tillämpas inte, allmän fastighetsskatt 1,03%
Sjundeå	0,00
Vanda	tillämpas inte, allmän fastighetsskatt 1,00%
Vasa	0,00
Vörå	0,00
Åbo	tillämpas inte, allmän fastighetsskatt 1,00%

Tabell 5. Fastighetsskatteprocenten 2019 för allmännyttiga samfund i tvåspråkiga kommuner på fastlandet. Skatteverkets uppgifter 2.4.2019.

De kommuner som uppbär fastighetsskatt av föreningar kan på olika sätt kompensera föreningarna. Flera kommuner, till exempel Kimitoön, Larsmo och Pargas, erbjuder olika former av bidrag för förenings- och kulturverksamhet. I Sibbo kan allmännyttiga föreningar ansöka om ett särskilt fastighetsskattebidrag av kommunen.

8. Slutsatser, förslag och sammanfattning

8.1 Utredningens resultat

Utredningen skulle ge svar på frågor om hur renoveringsbidraget som bidragsform har fungerat under de tio år som Svenska kulturfonden har erbjudit finlandssvenska föreningar bidrag för deras renoveringsprojekt. Fokus i det följande läggs vid de erfarenheter som har dokumenterats och de uppgifter som har tagits fram som en del av utredningsarbetet.

8.1.1 Ansökningsprocessen

Det material som utredningen har samlat in visar att ungefär fyra av fem föreningar uppfattar att det är lätt att sammanställa den information som krävs i samband med ansökan om renoveringsbidrag, medan 95 procent av föreningarna anser att själva ansökningsprocessen fungerar bra eller mycket bra. Kulturfondens ansökningsprocess är logiskt uppbyggd och välanpassad för aktörer som saknar anställda, vilka kan förväntas hantera mer arbetsdryga ansökningsprocesser. Ansökan kräver till exempel inte dokument som förutsätts av andra finansörer. Att processen är så pass enkel är väsentligt eftersom merparten av de föreningar som ansöker om renoveringsbidrag arbetar uteslutande med frivilliga krafter. Det oaktat tyder ingenting på att Kulturfonden nu skulle sakna uppgifter som skulle vara viktiga för en heltäckande bedömning av de sökandes projekt. Det är ett tecken på att processen har kunnat optimeras till fördel för bägge parter. I framtiden skulle det däremot vara viktigt att fokusera mer på husets användning, både i ansöknings- och redovisningsskedet.

8.1.2 Finansiering

Att renoveringsbidrag beviljas för arbetskostnader (och inte till exempel för materialkostnader) anses också till övervägande del (84 procent av respondenterna) lämpligt. Kulturfonden har genom begränsningen gällande ändamål och belopp gjort en linjedragning. Utredningen bekräftar att den har fyllt sin funktion.

De kostnader som renoveringsbidragen kan användas för är tydligt definierade och det betyder att föreningarnas totala finansiering behöver inkludera åtminstone en annan finansiär eller egna medel. Utredningen visar att detta uppfylls. Kulturfondens bidrag utgjorde i genomsnitt något över en fjärdedel av de totala kostnaderna för de genomförda projekten. Det är en betydande andel av föreningarnas finansiering, återigen med beaktande av bidragsformens inbyggda begränsningar. Så gott som samtliga eller 91 procent av de föreningar som ingick i utredningen hade åtminstone en annan finansiär utöver Kulturfonden.

Utredningen visar att den summa som kan sökas i samband med renoveringsprojekt (max. 10 000 euro) uppfattas som tillräcklig i något över hälften av fallen. Ungefär 43 procent av respondenterna tyckte att summan inte var tillräcklig. Den missnöjda andelen hade projekt som i genomsnitt var dyrare än den genomsnittliga kostnaden för alla projekt i utredningen. De hade dessutom i genomsnitt betydligt högre kostnader än de föreningar som var nöjda på den här punkten. Begränsningen gällande bidragets användningsändamål uppfattas som mindre problematiskt än begränsningen gällande den summa som kan sökas. Ställer man detta i relation till bidragsformens målsättningar–att komplettera övrig tillgänglig finansiering–är tolkningen att målsättningen uppnås. Bidragsformen är utformad för att sporra föreningarna att hitta flera finansiärer och utredningen visar att så sker. Slutsatsen är därför paradoxalt nog att samtidigt som summan som kan sökas är tillräcklig i relation till Kulturfondens målsättningar så finns det obestridligen ett finansieringsbehov som Bidragsformen inte i sin nuvarande utformning kan fylla.

8.1.3 Hur bidragen används

Utredningen visar att renoveringsprojekten inte överlag har varit svåra att genomföra. Ungefär 75 procent stötte på inga eller på sin höjd lindriga pro-

blem i samband med själva renoveringen. Samtidigt rapporterade något fler, ca 60 procent, om svårigheter i samband med det som faller under den bredare beteckningen ”arbetsprocessen inom föreningen”. Den största svårigheten var att samla ihop den finansiering som krävdes för projektet. Hos projektägarna skapar det en viss frustration då man har en klar uppfattning om vad som borde göras men samtidigt är osäker på vilka finansiärer som verkligen kan bidra.

8.2 Bedömning av bidragsformen

För att kunna bedöma hur bidragsformen har fungerat har följande ram uppställts: först betraktas situationen ur den enskilda föreningens perspektiv, det vill säga den verklighet som bidraget avser att påverka. Därefter måste bidragsformen effekter redovisas och bedömas. Slutligen måste dessa resultat ställas i relation till Svenska kulturfondens målsättningar med den här specifika bidragsformen.

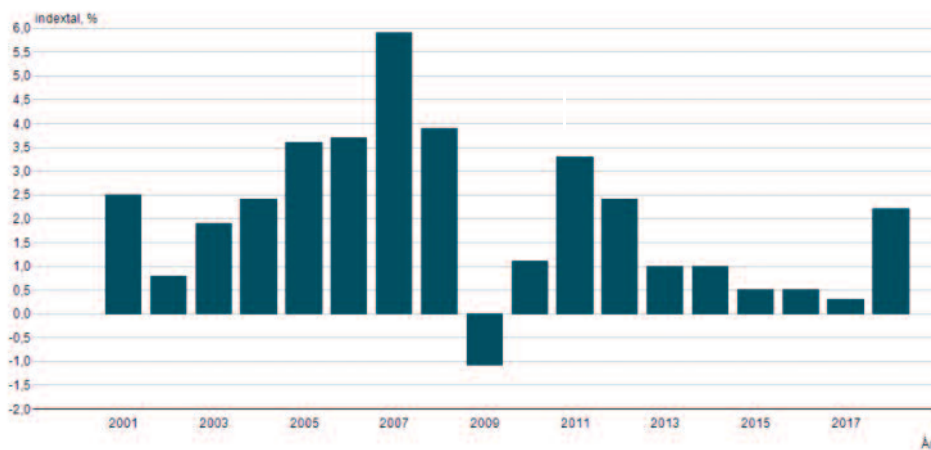
8.2.1 Föreningarna

Uppemot 500 finlandssvenska föreningar äger någon typ av föreningshus. En stor del av de här husen är gamla och största delen är belägna på landsbygden. Föreningarna är mycket olika i fråga om medlemskår, verksamhet, ekonomisk bas och så vidare, men uppvisar det oaktat vissa grundläggande likheter och fyller i varierande grad viktiga funktioner på sina respektive orter. Föreningshusen är naturliga samlingsplatser och de flesta inhyser andra organisationer och verksamheter än enbart den föreningens egna.

De föreningar som äger hus har överlag en tillfredsställande eller god kännedom om sina föreningshus och deras behov. Att förvalta husen är en inarbetad del av föreningarnas sätt att fungera. De interna processerna är lätta och bygger i huvudsak på en relativt liten grupp aktiva personers initiativ. De kan uppfattas som tämligen sårbara, men å andra sidan har många av husen bestått utmaningar genom åren. Samtidigt visade utredningen att tre femtedelar av föreningarna känner ett behov av stöd i planeringen av framtida renoveringar.

Föreningarnas ekonomi är nära sammanbunden med föreningshuset. Det är en källa till intäkter samtidigt som det ger upphov till löpande kostnader. Husrenoveringar medför de största kostnaderna. Finansieringen bygger på de intäkter som huset inbringar, intäkter av den allmännyttiga verksamheten, inklusive verksamhets- och projektbidrag samt medlemsavgifter och -donationer. Den löpande ekonomin genererar i regel sällan tillräckliga överskott för att det skulle vara möjligt att bekosta större renoveringar uteslutande med egna medel. För renoveringar behövs alltså externa understöd. Att samla den här finansieringen är en av de viktigaste uppgifterna för föreningarnas styrelser, men utredningen visar att det inte är en trivial uppgift, samtidigt som kostnaderna för renoveringar sakta ökar. Byggekostnaderna har sedan år 2000 stigit i genomsnitt två procent per år. Ökningen har varit mindre under åren efter 2009.

Byggnadskostnadsindex efter hustyp 2000=100 efter År. 0 Total index, Årsförändring, %.

Källa: Byggnadskostnadsindex, Statistikcentralen

Diagram 6. Årsförändring (i procent) hos byggekostnader åren 2000–2018 (total index, alla hustyper)

8.2.2 Bidragsformens effekter

Frågan om vilka effekter bidragsformen leder till har granskats på följande sätt. Effekterna förstås som de förändringar som uppstår eller förhindras som en följd av de beviljade bidragen. Den här kausala kedjan är intrikat på grund av de olika faktorer som inverkar. Utredningen har ändå visat att Kulturfondens bidrag har en effekt, som kan illustreras som en del av den totala finansiering som föreningarna mobiliserar för sina renoveringsprojekt. Kulturfondens andel av den externa finansieringen är i genomsnitt ca 25 procent. Den här andelen, i kombination med de övriga finansiärernas bidrag, leder till en första omedelbar prestation, som är en genomförd renovering.

Utredningen har dokumenterat följande effekter som en följd av de renoveringar som föreningarna i den här undersökningen har genomfört:

- 1) Bidragen gör det möjligt att genomföra renoveringar utan att husets skick inverkar negativt på föreningens verksamhet eller att föreningen är tvungen att skuldsätta sig, vilket kan öka risken för att verksamheten lider, särskilt i mindre föreningar.
- 2) Gamla lokaler kan begränsa eller göra det omöjligt för föreningen att utvecklas genom att lansera nya verksamhetsformer (ifall utrymmena inte är lämpade för dem). Renoveringar kan bredda utrymmets användningspotential och förstorar gruppen aktörer som kan utnyttja det. Sådana åtgärder är till exempel köksrenoveringar och installation av inwa-wc, ramp för rullstolar och modern scenteknik.
- 3) Eftersom en stor del av föreningshusen används av flera aktörer och inte enbart av den förening som äger huset är varje renoveringsbidrag samtidigt ett bidrag som stöder ett större antal aktörer och verksamheter.
- 4) Bidragen gör det möjligt att undvika hotande skador (fuktskador, ras etc.) och förebygger också att nödvändiga renoveringar skjuts upp på grund av finansieringsproblem, vilket direkt inverkar på möjligheterna att använda utrymmena.
- 5) Välplanerade renoveringar kan också minska på löpande skötselkostnader (t.ex. uppvärmning), vilket ger större resurser för den ideella verksamheten.

Varje effekt är inte närvarande i varje förening, men varje renovering har en eller flera av dessa effekter. Renoveringsbidragen har alltså en positiv effekt på användningen av föreningarnas utrymmen.

8.2.3 Uppfylls Kulturfondens målsättningar?

Det är slutligen lätt att med stöd av det material som har insamlats och sammanställts i den här utredningen konstatera att Kulturfondens målsättningar uppfylls. Detta kan sammanfattas i följande punkter:

- 1) Renoveringsbidragen är relativt lätta att ansöka om och Kulturfondens ansökningsprocess är smidig ur de sökandes perspektiv.
- 2) Kulturfondens bidrag utgör i genomsnitt en fjärdedel av föreningarnas totala kostnader för sina renoveringar, vilket är av avgörande betydelse för att projekten ska kunna genomföras.
- 3) Kulturfondens bidrag kompletterar, genom användningsändamål och storleken på summan som kan sökas andra bidrag för renoveringar, framförallt de statliga renoveringsbidragen, men sporrar föreningarna att söka finansiering från flera källor.
- 4) De genomförda renoveringarna har flera positiva effekter som främjar användningen av föreningshusen.

8.3 Förslag

8.3.1 Förslag i korthet

På basis av resultaten i den här utredningen föreslår jag följande åtgärder som skulle bidra till att förbättra bidragsformen och svara mot sådana brister eller problem som har identifierats.

1. En mångsidigare bidragsform

Bidragsformen borde kompletteras så att de bidrag som kan sökas skulle täcka följande kostnader: 1) arbete, 2) investeringar och 3) inventarier. Maximibeloppet för bidrag skulle för varje delmoment hållas vid nuvarande 10 000 euro. Detta skulle öka på variationen av projekt som föreningar söker bidrag för.

2. Att bättre stödja större renoveringsprojekt

Bidragsformen förmår i dagens läge inte i tillräckligt hög grad understöda de alla största projekten. Intressanta projekt, vars totala kostnader överstiger

medianen för projekten i utredningens sampel, det vill säga ca 30 000 euro, borde kunna stödjas med större belopp. De här projekten gäller exempelvis tak och VVS-system. Ifall man går in för ett högre bidragsbelopp för mer omfattande projekt måste de stora bidragen fördelas utgående från en grundligare ansökningsprocess än för de mindre bidragen.

3. En större räckvidd för bidragsformen

De objekt som bidragsformen täcker borde utvidgas för att också inkludera sådana allmännyttiga fastigheter och utrymmen som inte i nuläget omfattas. Sådana är till exempel utrymmen som används av privata daghem och eftermiddagsverksamhet eller föreningar som verkar i hyrda utrymmen. För att bidrag ska beviljas i dessa fall bör man kräva tillräckligt långa hyresavtal för att garantera att privata hyresvärdar inte drar nytta av renoveringar som finansieras genom bidrag.

4. Ett närmare samarbete mellan allmännyttiga finansierare

Det är både i finansierarnas och projektägarnas intresse att olika finansierare utvecklar ett närmare samarbete. Utredningen visar att finansieringen upplevs som den svåraste biten i ett renoveringsprojekt. Det är anmärkningsvärt med tanke på de olika finansieringsmöjligheter som finns. Ett närmare samarbete mellan finansierarna skulle ur deras eget perspektiv underlätta gemensamma satsningar, ge större tyngd åt långsiktiga prioriteringar och möjliggöra mer heltäckande utvärdering av genomförda projekt. Ur projektägarnas perspektiv skulle möjligheten att kunna ansöka om bidrag för renoveringsprojekt från en källa underlätta förarbetet.

5. Att lyfta fram och berätta om lyckade renoveringar

Kommunikation hör till de svåraste uppgifterna för organisationer som verkar helt på frivillig basis. Kulturfonden kunde inom ramen för sitt eget kommunikationsarbete jobba med att lyfta fram lyckade renoveringar och särskilt projekt som fyller kraven på förbättrad användning av huset, högre kvalitet i verksamheten och samarbete mellan olika aktörer.

6. Utbildning och information

Det kommer i framtiden att finnas ett större behov av utbildning och information i frågor som gäller renovering av föreningshus. Det är inte direkt Kulturfondens uppgift, men tillgången till utbildning och information höjer

sannolikheten för goda ansökningar, samtidigt som Kulturfonden får en god helhetsbild av de projekt som genomförs. Kulturfonden kan till exempel samla aktörer och bidra till att goda erfarenheter kan dokumenteras och spridas. Kulturfonden kan också sporra centralorganisationer för husägande föreningar att sammanställa noggrannare information om fastighetsbeståndets skick.

8.3.2 Detaljerad diskussion om förslagen

Inriktningen på kostnader för arbete som utförs av fackmän har varit lyckad. Detta kunde i framtiden kompletteras med bidrag för investeringar i huset, till exempel för lösningar som bidrar till att minska husets miljöpåverkan eller som på olika sätt ökar användningen av huset. Installation av luftvärmepumpar och jordvärme är exempel på projekt som kunde falla under investeringar. Kostnader för inventarier, till exempel bord, stolar, skåp, tallrikar och glas skulle också kunna beviljas till föreningar som inte själva äger sitt utrymme. Bidragsformen skulle i så fall bestå av tre typer av bidrag: arbetskostnader för anlåtande av fackmän, investeringar i den långsiktiga användningen och inventarier som stöder användningen.

När bidrag beviljas bör man också beakta frågan om samarbete mellan olika aktörer på det lokala planet. Målsättningen att fler aktörer efter en renovering kan använda ett utrymme kunde ge möjlighet att erhålla ett högre bidrag. Möjligheten att via bidragsformen flexibelt hjälpa föreningar i akuta situationer kan övervägas. Dessutom bör man överväga att i vissa situationer kunna bevilja bidrag för planeringskostnader, vilket skulle falla under kostnader för arbete. Sådana fall är exempelvis om föreningen fått avslag på sin ansökan om planeringsbidrag av Hembygdsförbundet, trots att arbetet bör anses befogat. I fall bidragen som fördelas via bidragsformen i framtiden fortsättningsvis riktas till kostnader för arbete bör bidragssummorna regelbundet, till exempel vart tredje år, granskas i förhållande till byggkostnadernas utveckling.

Det finns samtidigt ett behov att kunna satsa mer strategiskt på civilsamhällets infrastruktur i Svenskfinland. Finansiärer kan genom sina prioriteringar starkt påverka hurdana projektidéer som utvecklas. Detta gäller inte enbart satsningar på föreningshus. Gränsen för de summor som kan sökas borde för den här typen av exceptionellt omfattande och betydelsefulla

projekt, vara högre. Det skulle förmodligen inte vara fråga om många projekt av den här typen per år.

Stora projekt kan till exempel gälla satsningar där flera aktörer gemensamt utvecklar sina verksamheter och bygger upp helt nya i ett och samma hus, men också omfattande renoveringar där kostnaderna vida överstiger medianen som denna utredning har slagit fast. Kulturfonden ska inte stå för all finansiering, tvärtom – ju mer omfattande projektet är desto större betydelse har en bred finansieringsbas. Det nuvarande maximibeloppet möter inte behoven hos de mest strategiska och på sikt potentiellt mest värdefulla och framtidsinriktade projekten.

Kraven på projekt av den här typen måste samtidigt vara striktare och de förutsätter en grundligare beredningsprocess. Fokus ska entydigt ligga på den framtida användningen av huset. Den som söker om bidrag måste bland annat kunna påvisa att renoveringen leder till tydliga förbättringar i 1) husets användning, 2) kvaliteten på verksamheten i huset, 3) samarbete mellan olika aktörer som använder huset, 4) synlighet för verksamheterna i huset och 5) eventuellt minskade driftskostnader.

Det ska också finnas realistiska uppskattningar av hur de löpande kostnaderna kan täckas på sikt utan återkommande bidrag av finansiärerna. Detta måste följas upp efter renoveringen genom helt nya system för utvärdering av bidragens effekter på långsikt. Dessa bidrag borde handläggas så att deras volym inte inverkar negativt på de övriga bidragen, särskilt då söktrycket för renoveringsbidrag överlag är stigande. En satsning på projekt av den här typen kunde göras som ett experiment under till exempel tre år, men med uppföljning och utvärdering under åtminstone tre år efter, det för att garantera att medlen de facto styrs till projekt som bär sig på sikt.

Kulturfonden bör också överväga att i högre grad samarbeta med andra privata finansiärer för att underlätta ansökningsförfarandet och utvärderingen i efterhand. Detta skulle också möjliggöra en utbyggnad av bidragsformen enligt de idéer som skissas ovan. Det här gäller särskilt i fall de mer strategiska satsningarna kan ges en utpräglad tyngd i bidragsformen, men är också relevant för dess nuvarande utformning. Eventuella framtida samarbeten måste ha klara strukturer, tydlig beslutsgång, kriterier för vad som stöds och regler för beredning. Samarbete är en av de effektivaste åtgärderna för att underlätta det som föreningarna i dagens läge upplever som svårast i förarbetet med sina renoveringar. Samarbete möjliggör också en effektivare uppföljning och utvärdering av bidragen.

8.4 Sammanfattning

Organisationsverksamhet på svenska spelar en stor roll i Svenskfinland. Den är decentraliserad och utpräglad lokal. Den är personlig och tillgänglig. Civilsamhällets hem är i stor utsträckning de föreningshus som under årtionden har byggts och förvaltats med otaliga talkoinsatser, donationer och allmännyttiga understöd. Husen tillkom under civilsamhällets frammarsch, som till viktiga delar bidrog att stödja och stärka demokratin i Finland. De aktiviteter som sker inom civilsamhället – inom föreningslivet, stiftelser, fri bildning och frivillig verksamhet är fortsättningsvis av fundamental betydelse för vårt demokratiska system. Vi klarar oss inte utan dem.

Föreningslivet uppvisar, tvärt emot vad som ofta påstås, goda siffror på aktivitet. Enligt Statistikcentralens senaste fritidsundersökning (2017)⁶ deltar årligen något över hälften (54 procent) av befolkningen över tio år i Finland i föreningsverksamhet, andelen har inte förändrats märkbart sedan början av 1980-talet. De förändringar som har skett har gällt vilken typ av verksamhet man deltar i: fackföreningar och politiska partier tappat aktiva deltagare, medan deltagande i idrotts- och andra fritidsorganisationers verksamhet ökar. Föreningslivet är alltså inget "aftonrike", utan livskraftigt och fullt av möjligheter.

För finlandssvenskarna som språkgrupp är civilsamhällets nätverk desutom av betydelse för möjligheten att samlas och verka på svenska i Finland. Att förnya – renovera – civilsamhällets infrastruktur är en framtidsuppgift. Kulturfonden fullföljer här inte enbart sitt eget syfte och sina donatorers vilja utan genomför också en nationellt betydelsefull uppgift.

6 https://www.stat.fi/til/vpa/2017/vpa_2017_2018-08-30_kat_001_fi.html

Källor

Tryckta källor

Lindqvist, Anders G. (2006). *En folkrörelse väller fram*. UF-historiskt arkivs skrift nr 4. Ungdomsföreningsrörelsens stöd rf. Helsingfors.

Wahlroos, H. (1938). *Den finlandssvenska ungdomsrörelsen*. SFV-kalendern 1938. Svenska Folkskolans Vänner: Helsingfors.

Lagstiftning

Fastighetsskattelagen (1992/654)

Inkomstskattelagen (1992/1535)

Annat

Finlands officiella statistik (FOS): Vapaa-ajan osallistuminen [webbpublikation]. 2017, [15.6.2019].

Skatteverket, uppgifter om fastighetsskatten [2.4.2019]

Skriftligt spörsmål KK 751/2014 rd

Statistikcentralen, Byggnadkostnadsindex